

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Державного закладу

«Південноукраїнський

національний педагогічний

університет імені К.Д. Ушинського»

Андрій КРАСНОЖОН

2025 року

ВИСНОВОК

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» з дисертаційної роботи Абдуллаєвої Вікторії Василівни на тему «Практика надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним особам з України» на здобуття наукового ступені доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Витяг

з протоколу №3а розширеного засідання кафедри загальної та диференціальної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» від 22 жовтня 2025 року.

Присутні: завідувач кафедри загальної та диференціальної психології, доктор психологічних наук, професор М.Й.Казанжи; доктор психологічних наук, професор О.Я.Чебикін; доктор психологічних наук, професор О.П.Саннікова; доктор психологічних наук, доцент М.Л.Дідух; доктор психологічних наук, професор О.В.Вдовіченко; доктор психологічних наук, професор С.В.Ситнік; доктор психологічних наук, професор І.І.Савенкова; доктор психологічних наук, професор А.В.Массанов; доктор психологічних наук, професор С.М.Симоненко; доктор психологічних наук, професор

О.Ю.Булгакова; доктор психологічних наук, професор О.І.Санніков; кандидат психологічних наук, доцент І.В.Бринза; кандидат психологічних наук, доцент Н.О.Кримова; кандидат психологічних наук, доцент Н.В.Юнг; кандидат психологічних наук, доцент О.А.Орищенко; кандидат психологічних наук, доцент Ю.Г.Черножук, кандидат психологічних наук, доцент І.А.Василенко; кандидат психологічних наук, доцент Т.Ю.Ульянова; кандидат психологічних наук, доцент І.В.Мельничук; кандидат психологічних наук, доцент І.Д.Поспелова; кандидат психологічних наук, доцент О.Ю.Косьянова; кандидат психологічних наук, доцент І.Г.Головська, доктор філософії за спеціальністю 053 Психологія О.О.Керцман; доктор філософії за спеціальністю 053 Психологія Ю.В.Рудоманенко; асистент А.С.Бортов.

Порядок денний: про рекомендацію до захисту дисертації В.В. Абдуллаєвої на тему «Практика надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним особам з України», на здобуття наукового ступені доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія. Тема дисертації затверджена Вченою радою Держаного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (протокол №4 від 27 жовтня 2027 року).

Слухали: аспірантку Абдуллаєву Вікторію Василівну, яка наголосила на тому, що у дисертаційній роботі представлено результати дослідження теоретичних і практичних аспектів психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщених українців. Проведено аналіз, систематизацію та узагальнення психолого-педагогічної та соціальної-наукової літератури, уточнено зміст терміну «адаптація» та психологічної допомоги вимушено переміщених особам. Отримані дані дозволили уточнити уявлення про адаптацію як провідне психологічне явище, що відіграє важливу роль в інтеграції переміщених осіб та мігрантів у новому соціокультурному середовищі в умовах воєнного стану, а також визначити вектори психологічної допомоги в стресових та мінливих умовах. Такий підхід базується на

глибокому осмисленні наукових напрацювань, які розкривають поняття адаптації як багаторівневого процесу організації внутрішніх механізмів особистості, що забезпечує її ефективне функціонування в новому соціальному та культурному середовищі, підтримуючи психофізіологічну рівновагу й емоційну стійкість.

На основі узагальнення теоретико-методологічних досліджень визначено структуру адаптації переселенців, яка охоплює чотири взаємопов'язані рівні: біофізіологічний (підтримання гомеостазу, регуляція стресових реакцій), психологічний (емоційна стабільність, цілісність образу «Я»), соціальний (налагодження міжособистісних контактів, інтеграція в соціальне середовище) та культурологічний (засвоєння нових цінностей і норм культури). Встановлено, що під час психосоціальної адаптації переселенці стикаються з тривожністю, відчуттям провини, страхом за майбутнє, депресивними станами, посттравматичними проявами, а також зі складнощами соціальної та культурної інтеграції, стигматизацією та мовними бар'єрами. Запити на психологічну допомогу відображають потребу у стабілізації психоемоційного стану, відновленні після травми, адаптації до нових умов життя та професійної діяльності, зміцненні сімейних і соціальних зв'язків.

Узагальнення теоретичних положень і досвіду міжнародної практики дозволило окреслити психосоціальну модель підтримки вимушено переміщених осіб, яка передбачає два основні етапи: екстрену стабілізацію стану (відновлення базових потреб, зниження рівня стресу й тривоги) та подальше зміцнення внутрішніх ресурсів (розвиток емоційної стійкості, особистісне відновлення, формування адаптивних стратегій поведінки). Методи психологічної допомоги класифіковано за трьома напрямками: підтримувальні, що застосовуються для зміцнення уже наявних ефективних механізмів самодопомоги; перенавчальні, які фокусуються на зміні поведінкових стратегій шляхом набуття досвіду використання більш функціональних форм реагування; реконструктивні, що зосереджені на

глибинному опрацюванні внутрішніх конфліктів шляхом вивчення індивідуальних якостей, характеру, особливостей реакцій та емоційних станів. Практична реалізація допомоги відбувається через когнітивно-поведінкову, нарративну, гештальт-терапію, EMDR, арттерапію, пісочну терапію, музикотерапію, бібліотерапію, імаготерапію та натуртерапію.

Проведено ґрунтовний аналіз сучасного стану адаптаційних можливостей вимушено переміщених осіб з України. Для вивчення специфіки цього процесу сформовано комплекс індивідуально-особистісних параметрів, що відображають особливості соціально-психологічної та нервово-психічної адаптації, індивідуальної організації особистості, поточного емоційного стану, толерантності до невизначеності, психологічного благополуччя, рівня тривоги та соціальної довіри. Результати емпіричного аналізу засвідчили наявність тісних кореляційних зв'язків між показниками соціально-психологічної й нервово-психічної адаптації та індивідуальними характеристиками, психофізичними особливостями, ставленням до невизначеності, рівнем психологічного добробуту і тривожності. Встановлено, що здатність приймати невизначеність і зберігати конструктивне ставлення до складних ситуацій є провідним чинником адаптаційної спроможності переселенців, сприяючи ефективному подоланню стресових і кризових станів. Показано, що високий рівень адаптації пов'язаний із внутрішньою цілісністю, емоційним комфортом, позитивним самосприйняттям і соціальною активністю, тоді як низький супроводжується підвищеною тривожністю, психоемоційною вразливістю, соматичним напруженням і труднощами інтеграції в нове соціальне середовище.

У результаті факторного аналізу виокремлено латентні компоненти адаптаційної спроможності вимушено переміщених осіб: емоційну адаптивність, життєву свідомість і цілеспрямованість, гнучкість у невизначеності, соціальну впевненість та автономність поведінки. Емоційна адаптивність базується на саморегуляції, емоційній рівновазі та прийнятті себе й інших, виступаючи базовим ресурсом психологічної стійкості. Життєва

свідомість і цілеспрямованість забезпечують внутрішню упорядкованість, орієнтацію на цінності та усвідомлені життєві пріоритети. Гнучкість у невизначеності характеризує здатність сприймати непередбачувані ситуації як простір для розвитку, що підвищує мобільність і креативність у кризових умовах. Соціальна впевненість інтегрує прийняття себе й інших, емоційний комфорт і внутрішній контроль, забезпечуючи конструктивну міжособистісну взаємодію. Автономність поведінки проявляється у незалежності суджень, урівноваженості, відкритості до соціальних контактів і здатності приймати самостійні рішення, що сприяє збереженню ідентичності в процесі інтеграції.

Застосування компаративного аналізу дозволило класифікувати та охарактеризувати психологічні профілі досліджуваних вимушено переміщених осіб з України з високим і низьким рівнем адаптації до нових умов життя. Особи з високим рівнем адаптації відзначаються емоційною врівноваженістю, психологічною гнучкістю, автономністю та конструктивним ставленням до невизначеності. Їм властиві екстраверсія, комунікабельність, емпатійність, ініціативність, лідерський потенціал та готовність до співпраці. Такі особи активні, мобілізовані в умовах стресу, енергійні, з високим рівнем саморегуляції й здатністю до відновлення після напруження. Вони позитивно сприймають нові ситуації, орієнтовані на особистісне зростання, усвідомлюють власні ресурси та можливості, відзначаються високою екзистенційною зрілістю й наявністю чітких життєвих смислів і цілей. Їм притаманні організованість, самодисципліна, впевненість у складних обставинах, а невизначеність сприймається не як загроза, а як простір для розвитку та реалізації потенціалу. Вони демонструють поведінкову гнучкість, аналітичність мислення, незалежність від соціального схвалення та зваженість у встановленні довірчих відносин.

Профіль із низьким рівнем адаптації характеризується емоційною нестабільністю, психічним напруженням, низькою толерантністю до стресу та змін, підвищеною чутливістю до стресогенних впливів і виснаженням фізичних та емоційних ресурсів. Такі особи, як правило, мають

інтровертований тип, схильні до тривожності, песимістичного сприйняття подій, фрустрації, внутрішньої невпевненості та залежності від думки оточення. Їм властиві замкнутість, імпульсивність, дезорганізованість, труднощі у взаємодії з іншими та в адаптації до нових соціальних ситуацій. В умовах стресу вони відчувають розгубленість, дезорієнтацію, схильність уникати невизначеності, сприймаючи її як загрозу особистісній безпеці. Такі респонденти демонструють зниження рівня життєвої енергії, незадоволеність собою, відчуття безпорадності, роздратованість і тривожність, часто скаржаться на погане самопочуття та емоційний дискомфорт. Їхній дефіцит у ціннісній, емоційній та мотиваційній сферах, відсутність чітких смислів і цілей, пасивність та уникання саморозвитку знижують ефективність адаптації. Довіра до інших у цій групі часто має захисний характер, слугуючи способом ідеалізації оточення та компенсації внутрішньої невпевненості.

На основі отриманих емпіричних даних розроблено програму психологічної допомоги для вимушено переміщених осіб з України, спрямовану на оптимізацію психоемоційного стану та підвищення адаптаційного потенціалу. Програма ґрунтується на інтеграції сучасних психотерапевтичних підходів і включає такі компоненти: техніки м'язової релаксації та тілесного вивільнення напруги з тілесно-орієнтованої терапії; медитативні практики та дихальні вправи, запозичені з майндфулнес-підходу; методи когнітивної реструктуризації та модифікації поведінкових стратегій із когнітивно-поведінкової терапії; елементи рольової взаємодії та розвитку соціальної підтримки в межах інтерперсонального підходу; техніки усвідомленого самосприйняття, постановки цілей і планування майбутнього, характерні для позитивної психотерапії. Основні вектори програми охоплюють: нормалізацію психоемоційного стану, формування навичок саморегуляції та адаптивного мислення, активацію соціальної підтримки та мобілізацію внутрішніх ресурсів особистості. Структура програми складається із семи занять — одного діагностичного та шести інтервенційних, кожне з яких має чітко визначені цілі, методи та психотехніки. Така побудова

забезпечує поступове формування емоційної стабільності, саморегуляції, усвідомлення та зміну дезадаптивних когнітивних і поведінкових моделей, а також сприяє соціальній інтеграції переселенців.

Окреслено варіативність застосування програми залежно від індивідуальних потреб і запитів різних категорій переміщених осіб. Програма є гнучким та інклюзивним інструментом, що враховує специфіку роботи з літніми людьми, особами з інвалідністю, батьками з дітьми, біженцями та людьми з симптоматикою ПТСР. Передбачено онлайн- і офлайн-формати, адаптовані за змістом, темпом та інтенсивністю впливу, що робить програму доступною та ефективною для широкого кола учасників. Розкрито організаційні засади впровадження програми, які забезпечують її тривалу ефективність і стійкий реабілітаційний ефект. Після завершення основного курсу учасникам пропонуються контрольні зустрічі, індивідуальний супровід, участь у групах самодопомоги, отримання ресурсних матеріалів та залучення до волонтерської діяльності. Для підтримання результатів передбачено створення нового соціального середовища, проведення бустер-сесій, повторних курсів, моніторингу динаміки змін та зворотного зв'язку. Програма також орієнтована на розвиток спільнот взаємопідтримки й активацію потенціалу переселенців як агентів позитивних змін у своїх громадах.

Дисертантом були сформульовані ключові висновки за результатами дослідження та визначено перспективу подальшого наукового пошукування.

Після доповіді здобувача були поставлені запитання:

Доктор психологічних наук, професор А.В. Масанов: Скажіть, будь ласка, Вікторіє Василівно, адаптація біженців відбувалась до чого?

Вікторія Абдуллаєва: Дякую за запитання, адаптація вимушено переміщених осіб відбувалася до нових життєвих обставин у приймаючих громадах, зокрема до соціальних, культурних і психологічних змін, спричинених втратою дому, середовища та звичних умов життя. Метою було відновлення психологічної рівноваги, почуття безпеки, емоційної стійкості та здатності функціонувати у новому соціальному контексті.

Доктор психологічних наук, професор О.Я. Чебикін: Скажіть, будь ласка, Вікторіє Василівно, як ви розумієте психологічний зміст адаптації, що таке адаптація, можете визначити?

Вікторія Абдуллаєва: Дякую за запитання, психологічний зміст адаптації полягає у відновленні внутрішньої рівноваги, регуляції емоційного стану, пошуку нових способів поведінки й налагодженні ефективної взаємодії з оточенням у змінених умовах. Для вимушено переміщених осіб адаптація передбачає: прийняття нової реальності після втрати звичного середовища; формування відчуття безпеки й стабільності; відновлення контролю над власним життям; поступове відновлення соціальних в'язків та відчуття належності до спільноти.

Кандидат психологічних наук, доцент І.Д. Поспелова: Скажіть, будь ласка, Вікторіє Василівно, чи плануєте Ви свою реабілітаційну програму використовувати за різними напрямками, ну наприклад, когнітивна поведінкова терапія, тілесно орієнтований підхід та інші, як Ви плануєте її впроваджувати і де ?

Вікторія Абдуллаєва: Дякую за запитання, так, я планую подальше використання розробленої реабілітаційно-психологічної програми в різних напрямках психологічної практики. Програма має інтегративний характер – вона поєднує елементи когнітивно-поведінкової терапії, тілесно орієнтованого підходу, а також ресурсно-відновлювальних технік і психоедукаційних методів. Зокрема, когнітивно-поведінкові методи застосовуються для корекції дезадаптивних установок і переконань, формування нових способів мислення та поведінки в умовах змін. Тілесно орієнтовані вправи спрямовані на зняття м'язової напруги, відновлення контакту з тілом і зниження рівня тривожності. Також використовуються елементи арт-терапії, техніки дихання, майндфулнес і саморегуляції, які допомагають стабілізувати емоційний стан. Щодо місць впровадження – програма вже апробована на базі громадської організації «Конфіденс» у проєктах «ЗупинЯ», «Обійми для тебе». У подальшому планується її розширене впровадження у центрах психологічної допомоги,

реабілітаційних центрах, а також у роботі практичних психологів із внутрішньо переміщеними особами, ветеранами та членами їхніх родин.

Кандидат психологічних наук, доцент О.Ю. Косьянова: Скажіть, будь ласка Вікторіє Василівно, яка специфіка Вашої програми та чим вона відрізняється від існуючих програм психологічної допомоги вимушено переміщеним особам?

Вікторія Абдуллаєва: Дякую, за запитання, моя програма відрізняється тим, що побудована на комплексному підході та враховує специфічні психологічні труднощі саме українських вимушено переміщених осіб, виявлені в моєму емпіричному дослідженні. На відміну від більшості існуючих міжнародних програм, вона має поетапну структуру – від стабілізації до соціальної інтеграції – та поєднує індивідуальну й групову роботу. Її унікальність полягає у модульності, можливості адаптації до різних груп ВПО та поєднанні доказових підходів (КПТ, кризові ресурсно-орієнтовані техніки, тілесні практики).

Кандидат психологічних наук, доцент Ю.Г. Черножук: Вікторіє Василівно, яким чином Ви перевірили ефективність Вашої програми?

Вікторія Абдуллаєва: Дякую, за запитання, ефективність програми була перевірена шляхом порівняння показників учасників до та після її проходження з використання стандартизованих психологічних методик, спрямованих на оцінку рівня стресу, адаптованості, копінг-стратегій та психологічної стійкості. Додатково було залучено контрольну групу, що дозволило виявити саме ефект програми, а не зовнішніх чинників. Отримані статистично значущі зміни підтвердили зниження емоційної напруги, покращення навичок саморегуляції та підвищення загальної адаптованості.

Кандидат психологічних наук, доцент О.А. Оріщенко: Скажіть, будь ласка, Вікторіє Василівно, якщо у людини високий рівень адаптивності, як це пов'язано з толерантністю до невизначеності?

Вікторія Абдуллаєва: Дякую, за запитання, високий рівень адаптивності безпосередньо пов'язаний із підвищеною толерантністю до невизначеності,

оскільки така людина здатна гнучко реагувати на зміни та приймати нові умови без надмірної тривоги. Толерантність до невизначеності зменшує стрес під час непередбачуваних ситуацій, що полегшує процес адаптації. Завдяки цьому люди з високою адаптивністю краще використовують ресурси, швидше відновлюються та ефективніше приймають рішення в умовах нестабільності. Таким чином, ці два показники взаємно підсилюють один одного, забезпечуючи більш успішне проходження адаптаційного процесу.

ОБГОВОРЕННЯ

Науковий керівник, доктор психологічних наук, професор М.Й. Казанжи: Шановні колеги! Аспірантка Вікторія Василівна Абдуллаєва присвятила своє дослідження одній з найактуальніших і найскладніших проблем сучасності – психологічній допомозі в адаптації вимушено переміщених осіб. Робота вирізняється глибоким теоретичним аналізом, чітко вибудованою методологією та значним емпіричним обґрунтуванням. Дослідниця не лише проаналізувала чинники, труднощі та психологічні наслідки вимушеного переміщення, але й розробила інноваційну програму психологічної допомоги, адаптовану до українського контексту воєнного часу. Важливо зазначити, що програма не залишилась декларативною – її ефективність була перевірена на практиці й підтверджена статистично значущими результатами.

Робота має значну наукову новизну, оскільки пропонує комплексний, поетапний підхід до адаптації ВПО, який інтегрує сучасні доказові методи психологічної підтримки. Її практична цінність полягає в можливості впровадження програми у центрах психологічної допомоги, закладах освіти, громадських організаціях та соціальних службах. Вважаю, що дослідження Вікторії Абдуллаєвої є вагомим внеском у розвиток психологічної науки та практики, а сама здобувачка продемонструвала високий професійний рівень, самостійність мислення та глибоку мотивацію допомагати людям.

Під час навчання в аспірантурі Вікторія Абдуллаєва продемонструвала здатність до ефективного навчання, глибокого теоретичного узагальнення складного наукового матеріалу, критичного аналітичного мислення, а також до розробки методик і проведення експериментів у сфері психології. Вона успішно апробувала свої наукові досягнення на українських та міжнародних конференціях, а також в публікаціях авторитетних видань, досліджуючи цю складну проблему.

В цілому, можу зазначити, що Вікторія Абдуллаєва підготувала самостійну дисертаційну роботу, яка є завершеним дослідженням, відповідає чинним вимогам і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія.

Рецензент, доктор психологічних наук, професор О.В. Вдовіченко:
Рецензована дисертаційна робота присвячена надзвичайно актуальній і соціально значущій проблемі сучасної психології – дослідженню психологічних особливостей адаптації біженців до нових соціокультурних умов життєдіяльності.

Сьогодні, у зв'язку з воєнними діями, масовими міграційними процесами та масштабними переміщеннями населення, питання психологічного супроводу осіб, які втратили домівку й були змушені адаптуватися до нових обставин, набуває виняткової наукової та практичної важливості.

Дисертаційне дослідження є своєчасним, оскільки воно спрямоване на виявлення закономірностей, механізмів та чинників адаптації біженців, а також на розробку ефективних психологічних засобів підтримки цієї категорії населення.

Водночас при загальному позитивному враженні від дисертації Вікторії Василівни, хочу висловити деякі зауваження та рекомендації.

1. В роботі представлено чотирирівневу інтегративну модель адаптації у контексті воєнної міграції, що систематизує форми прояву адаптації з урахуванням актуальних психотравмівних чинників, пов'язаних з воєнним

станом та вимушеним переміщенням. На психологічному рівні у зазначенні меж функціональності виокремлено крім копінг-стратегій, також механізми поведінки, що потребує більш детальної диференціації та роз'яснення.

2. В роботі зазначено важливість залучення стратегій подальшої підтримки, супроводу учасників після проходження програми психологічної допомоги. Робота збагатилася б, якщо б містила віддалені результати проходження програми.

3. Предметом дослідження є особливості надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним українцям, однак в роботі недостатньо розкриті відмінності психологічної допомоги вимушено переміщеним особам, які наразі проживають за кордоном та тим, які проживають в Україні та є ВПО.

4. На жаль, робота не позбавлена певних стилістичних недоліків та орфографічних огріхів. Окремі розділи містять повтори у викладі деяких положень, що легко усувається під час редакційного доопрацювання.

Загалом, розгляд дисертаційного дослідження Абдуллаєвої Вікторії Василівни, дозволяє відзначити його самостійність, наявність наукової новизни і практичної значущості. Всі вимоги до виконання дисертаційних робіт повністю дотримано, що дає підстави рекомендувати її до захисту в разовій спеціалізованій раді.

Рецензент, кандидат психологічних наук, доцент І.В. Бринза:
Практичне значення проблеми полягає в тому, що неефективна або недоступна психосоціальна допомога уповільнює адаптацію переміщених осіб, погіршує їхню інтеграцію у громади та робить більш вразливими до соціальних ризиків (сімейне насильство, соціальна ізоляція, проблеми з працевлаштуванням і навчанням дітей). Тому системне наукове дослідження, запропоноване Абдуллаєвою Вікторією Василівною, має як вагоме теоретичне, так і високе практичне значення, оскільки сприятиме розробці та підвищенню ефективності програм психологічної допомоги, що, у свою чергу, забезпечить стійкішу соціально-психологічну адаптацію вимушено переміщених осіб.

В цілому дисертація має всі структурні ознаки наукового дослідження: мету, завдання, предмет, об'єкт, гіпотезу дослідження та загальні висновки і список літературних джерел.

Разом з тим, за актуальністю та загальним позитивним враженням від дисертації вона не позбавлена, на нашу думку, й окремих огріхів та дискусійних положень:

1. Потребує уточнення застосованих у роботі понять «внутрішньо переміщенні особи», «біженці», «мігранти», «переміщені». За постановкою проблеми залучено термін «внутрішньо переміщенні особи», а обрана вибірка біженців, тих хто перебуває за межами України (у Румунії).

2. Потребує редакції назви параграфів за розділами. Наприклад: 1.4. Методи психологічної допомоги, 3.5. Подальший супровід та забезпечення довготривалого ефекту. Також, на наш погляд, було би логічним у 2 розділі дисертації надати методологію дослідження, познайомити з концепцією розробки програми психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним українцям, а потім у 3 розділі – надати кількісний і якісний аналіз результатам емпіричного дослідження.

3. За предметом та метою дослідження обрано – особливості надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним українцям, однак у роботі окремо досліджується психологічні особливості адаптації мігрантів та переселенців і окремо описується програми психологічної допомоги. Не має поєднання цих явищ. Хоча за текстом дисертації авторка розробила власну тренінгову програму психологічної допомоги, спеціально адаптовану для українських біженців та внутрішньо переміщених осіб (однак у роботі відсутні результати апробації, психометричної перевірки на ефективність даної програми тренінгу психологічної допомоги).

Тому постає запитання у чому полягають особливості надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним українцям? Де емпіричне підтвердження цій системі заходів, психологічного супроводу, спрямованих на полегшення процесу адаптації до нових умов життя?

В цілому, дисертацію Абдуллаєвої Вікторії Василівни за темою «Практика надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним особам з України» можна зазначити, як самостійно виконане наукове дослідження, яке має теоретичне і практичне значення, з урахуванням наданих зауважень може рекомендуватися до захисту разової спеціалізованої ради.

Рецензент, кандидат психологічних наук, доцент І.А. Василенко:

Тематика дисертаційного дослідження Абдуллаєвої В.В. «Практика надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним особам з України» є надзвичайно актуальною. Унаслідок воєнних дій, соціально-економічної нестабільності та вимушеної міграції значна кількість громадян України опинилася в нових, часто складних життєвих умовах, що потребує комплексної психологічної підтримки. Проблема адаптації вимушено переміщених осіб набула особливого значення у зв'язку з необхідністю відновлення психоемоційного балансу, соціальної інтеграції та формування нових смислів життя.

Актуальність дослідження полягає у науковому й практичному обґрунтуванні ефективних підходів до психологічної допомоги переселенцям, спрямованих на подолання наслідків травматичного досвіду, розвиток стресостійкості, внутрішніх ресурсів та адаптивних механізмів особистості.

Високою є практична значущість дисертаційного дослідження Вікторії Василівни. Важливою складовою дослідження є розробка тренінгової програми психологічної допомоги вимушено переміщеним особам. Програма відзначається системністю, інноваційністю та практичною спрямованістю: вона включає когнітивно-поведінкові, нарративні, арттерапевтичні й тілесно-орієнтовані методи, спрямовані на стабілізацію емоційного стану, розвиток саморегуляції, подолання травматичних переживань і формування почуття безпеки. Висновки дисертації ґрунтовні, системні та логічно пов'язані з результатами проведеного теоретичного аналізу та емпіричних досліджень.

Робота має значну теоретичну й практичну цінність, особливо для розвитку систем психологічної підтримки переселенців і біженців в умовах воєнних дій.

Отримані результати мають вагоме значення для теорії та практики психології, оскільки можуть бути використані в системі психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб, у програмах професійної підготовки психологів, а також у діяльності соціальних служб і волонтерських організацій.

Робота характеризується науковою новизною, теоретичною глибиною, методологічною обґрунтованістю та високим рівнем практичної реалізації.

Разом з тим доречно відзначити кілька зауважень:

1. У першому розділі авторка приділяє значну увагу аналізу зарубіжних підходів до адаптації, проте вітчизняний контекст висвітлено недостатньо повно. Доцільно ширше представити результати українських емпіричних досліджень останніх років, особливо після 2022 року, що стосуються психологічної підтримки та реабілітації переселенців і біженців.

2. У другому розділі логіка дослідження загалом витримана, однак опис організації дослідження місцями має технічний характер.

3. Розділ «Результати та обговорення емпіричного дослідження» містить цікаві кількісні й якісні результати, однак інтерпретація подекуди має описовий характер. Варто посилити аналітичність викладу й акцентувати на нових закономірностях, виявлених у процесі дослідження.

4. У структурі програми представлено низку цінних вправ і технік, проте не всі з них мають достатньо чітке теоретичне обґрунтування. Рекомендується уточнити, на яких саме психологічних принципах ґрунтується добір окремих методів (зокрема технік майндфулнес чи арттерапії). Водночас доцільно конкретизувати механізми оцінювання ефективності програми, зазначивши, які саме показники зазнали змін після її проведення.

5. У тексті дисертації подекуди спостерігаються повтори окремих теоретичних положень, які варто скоротити для підвищення логічності та

структурованості викладу. Крім того, доцільно вдосконалити оформлення посилань відповідно до сучасних академічних стандартів.

Зазначені зауваження не знижують наукової та практичної цінності роботи. Загалом дисертаційна робота Абдуллаєвої Вікторії Василівни «Практика надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним особам з України» свідчить про високий рівень професійної компетентності здобувачки, її наукову ерудицію, здатність до самостійного мислення, творчого аналізу та вирішення складних психологічних проблем. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковані у наукових працях, серед яких є публікації у фахових виданнях, затверджених МОН України. Дисертаційна робота відповідає вимогам до досліджень на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія. Робота може бути рекомендована до захисту разової спеціалізованої вченої ради.

Ухвалили: На підставі обговорення дисертаційного дослідження Абдуллаєвої Вікторії Василівни на тему «Практика надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним особам з України», кафедрою загальної та диференціальної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського затвердили **висновок:**

Дисертаційна робота Абдуллаєвої Вікторії Василівни на тему «Практика надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним особам з України» є самостійним завершеним теоретико-емпіричним дослідженням.

Актуальність роботи зумовлена масштабними соціальними та психологічними наслідками воєнної міграції, яка стала однією з найгостріших проблем сучасності. Повномасштабне вторгнення в Україну спричинило безпрецедентну хвилю вимушеного переміщення населення, що супроводжується глибокими емоційними, когнітивними та поведінковими змінами у постраждалих осіб. Втрата дому, розрив соціальних зв'язків, невизначеність майбутнього, а також перебування у стані тривалого стресу

істотно впливають на психічне здоров'я та адаптаційний потенціал людини. Сучасні наукові розвідки свідчать про те, що вимушено переміщені особи стикаються не лише з посттравматичними стресовими розладами, а й із труднощами соціокультурної інтеграції, емоційного виснаження, зниженням рівня довіри до оточення, проблемами самоідентичності. Хоча у міжнародній практиці накопичено значний досвід психологічної допомоги біженцям і жертвам воєнних конфліктів, український контекст має свої унікальні особливості, зумовлені триваючими бойовими діями, соціальною нестабільністю та відсутністю сталих механізмів підтримки. Це підкреслює необхідність наукового аналізу та вдосконалення підходів до надання психологічної допомоги переселенцям з України.

Наукова новизна отриманих результатів:

- *вперше представлено* чотирирівневу інтегративну модель адаптації у контексті воєнної міграції (біофізіологічний, психологічний, соціальний та культурологічний рівні), що систематизує форми прояву адаптації з урахуванням актуальних психотравматичних чинників, пов'язаних з воєнним станом та вимушеним переміщенням;
- *систематизовано* ключові психологічні труднощі українських біженців на основі емоційних, когнітивних та соціальних ознак; *виявлено* п'ять латентних факторів адаптації та психологічного стану вимушено переміщених українців: емоційна адаптивність, життєва свідомість та цілеспрямованість, гнучкість в невизначеності, соціальна впевненість, автономність поведінки;
- *описано* психологічні профілі вимушено переміщених українців із низьким та високим рівнем адаптації, що включають характеристику соціально-психологічної та нервово-психічної адаптації, індивідуально-психологічних факторів, толерантності до невизначеності, психологічного добробуту, тривоги та соціальної довіри;
- *розроблено* інтегровану модель психосоціальної допомоги та подальшого супроводу, орієнтовану на потреби вимушено переміщених

українців та *надано* інструкції щодо її адаптації для вразливих груп (літніх осіб, осіб з інвалідністю, батьків із дітьми);

- *уточнено* та *конкретизовано* психологічні запити вимушено переміщених осіб з України;

- *набули подальшого розвитку* наукові уявлення щодо інтеграції підходів психотерапії у роботі з українськими переселенцями та мігрантами.

Практичне значення дослідження. Виявлено приховані чинники, що впливають на процес адаптації вимушено переміщених осіб, що створює підґрунтя для удосконалення та адаптації психодіагностичних методик виявлення груп ризику. Визначені профілі українських переселенців із різним рівнем адаптованості надають емпіричну базу для розроблення цільових програм психологічної підтримки з урахуванням індивідуальних особливостей цієї категорії населення. Рекомендації, розроблені на основі отриманих результатів, передбачають можливість застосування програми психологічної допомоги для вимушено переміщених осіб у різних форматах (онлайн / офлайн) з урахуванням потреб вразливих груп – осіб похилого віку, людей з інвалідністю, осіб із посттравматичним стресовим розладом, батьків із дітьми. Запропонована програма може бути ефективно впроваджена психологами, соціальними та медичними працівниками, а також волонтерами, які здійснюють підтримку переселенців і мігрантів.

У дисертаційній роботі використано комплекс методичного інструментарію, спрямованого на дослідження особливостей адаптації, який може бути використаний у психодіагностичній роботі практичних психологів.

Результати теоретичної та прикладної частин дослідження можуть бути використані у професійній підготовці майбутніх психологів під час викладання таких дисциплін, як психологія особистості, соціальна психологія, клінічна психологія, диференціальна психологія, психологія екстремальних та кризових ситуацій, психологія кризових станів і травм, психологія консультування, етнічна психологія.

Надійність та вірогідність результатів забезпечені методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних позицій, використанням взаємодоповнювальних методів, що відповідають меті та завданням дослідження, використанням валідних і надійних психодіагностичних методик, репрезентативністю вибірки досліджуваних, дотриманням науково обґрунтованих процедур збору, обробки та інтерпретації даних. Дослідження спирається на поєднання теоретичних і емпіричних методів, статистичну перевірку отриманих результатів, а також узгодженість висновків із сучасними науковими положеннями психології адаптації та кризових станів.

Відомості про повноту надрукованих результатів автора:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Абдуллаєва В.В., Казанжи М.Й. Світовий досвід надання психологічної допомоги біженцям: можливості імплементації. *Наукові перспективи*. 2023. №12(42). С.789–800. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/200/291>.
2. Абдуллаєва В. Модель надання психологічної допомоги біженцям. *Габітус*. 2024. №62. С.60–63. URL: <http://habitus.od.ua/62-2024>.
3. Абдуллаєва В. Теоретико-методологічні основи вивчення практики надання психологічної допомоги. *Перспективи та інновації наук*. 2024. №10 (44). С.742-753. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/15622>.
4. Абдуллаєва В. Індивідуально-психологічні детермінанти адаптації українських біженців. *Вісник Львівського університету*. Серія психологічних наук. 2025. №24. С. 3-13. http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/24_2025/3.pdf
5. Абдуллаєва В. Латентні фактори психологічних станів українських біженців. *Наука і освіта*. 2025. №2. С.7-12 <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/arkhiv/vipuski-2025/vipusk-2-2025>
6. Абдуллаєва В. Індивідуально-психологічні передумови адаптивності українців в умовах вимушеної міграції. *Наукові праці Міжрегіональної*

Публікації в інших наукових виданнях:

7. Абдуллаєва В. Організація надання психологічної допомоги біженцям з України. Матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції «*The influence of society on the development of science and the invention of new methods*» (м. Прага, Чехія, 13-16 червень 2023 р.). Prague, Czech Republic: International Science Group, 2023. С.334-337. URL: <https://isg-konf.com/uk/the-influence-of-society-on-the-development-of-science-and-the-invention-of-new-methods>

8. Абдуллаєва В. Резильєнтність біженців. Матеріали XXXIX Міжнародної науково-практичної конференції «*Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*» (м.Гетеборг, Швеція, 7 грудень 2023 р.). м. Гетеборг (Швеція): ГО «ВАДНД», 2023. С.276-279. URL: <https://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-39.pdf>

9. Абдуллаєва В. Features of social and psychological assistance to refugees. Матеріали V Міжнародної наукової студентської конференції «*Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства*» (м. Кам'янець-Подільський, 5-6 грудня 2023 р.). Кам'янець-Подільський: НРЗВО КПДІ, 2023. С.255-257. URL: <https://kpdi.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/Materialy-V-Mizhnarodnoyi-naukovoyi-studentskoyi-konferentsiyi.pdf>

10. Абдуллаєва В. Синдром відкладеного життя у біженців. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «*Євроінтеграція в мистецтві, науці та освіті: досвід, перспективи розвитку*» (м. Клайпеда, Литва, 2024 р.). Klaipėda: Klaipėda University, 2024. С.183–185. URL: https://web.ku.lt/uploads/documents/files/Konferencijos_tezes_2024_03_08.pdf

11. Абдуллаєва В. В. Проживання сорому та провини у контексті війни. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «*Modern technologies and processes of implementation of new methods*» (м. Мадрид,

Іспанія, 6–9 лютого 2024 р.). Madrid, Spain. International Science Group, 2024. С.318–320. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2024/02/MODERN-TECHNOLOGIES-AND-PROCESSES-OF-IMPLEMENTATION-OF-NEW-METHODS.pdf>

12. Абдуллаєва В. Психологічна підтримка переселенців: інтегрований підхід до роботи з травмою. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: теорія, досвід, практика»* (м.Одеса, 25–26 квітень 2025 р.). Одеса: Університет Ушинського, 2025. С.3–9. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/23132>

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на міжнародних науково-практичних конференціях: XXIII Міжнародна науково-практична конференція «The influence of society on the development of science and the invention of new methods» (Прага, Чехія, 2023), XXXIX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (Гетеборг, Швеція, 2023), V Міжнародна наукова студентська конференція «Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства» (Кам'янець-Подільський, 2023), V International Scientific and Practical Conference «Modern technologies and processes of implementation of new methods» (Madrid, Spain, 2024), Міжнародна науково-практична конференція «Євроінтеграція в мистецтві, науці та освіті: досвід, перспективи розвитку» (Клайпеда, Литва, 2024), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: теорія, досвід, практика» (Одеса, 2025).

Дисертаційна робота Абдуллаєвої Вікторії Василівни на тему «Практика надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним особам з України» відповідає чинним вимогам до дисертацій та може бути рекомендована до захисту на здобуття її автором наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія.

Результати голосування:

Результати проведеного голосування щодо рішення рекомендувати роботу Абдуллаєвої Вікторії Василівни на тему «Практика надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним особам з України» до подачі в спеціалізовану раду із захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія: «за» – 25, «проти» – немає, «утримався» – немає. Рішення прийнято одноголосно.

Рецензенти:

Доктор психологічних наук, професор

Оксана ВДОВІЧЕНКО

Кандидат психологічних наук, доцент

Ірина БРИНЗА

Кандидат психологічних наук, доцент

Ірина ВАСИЛЕНКО

Головуючий на засіданні:

Доктор психологічних наук, доцент

Микола ДІДУХ

